

УДК: 378.14

УЛЯНА ПОНЗЕЛЬ

м. Мукачєво, Україна

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ
МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА**

**FORMATION OF THE FUTURE
TEACHER PROFESSIONALISM**

Розглянуто питання конкурентоспроможності, компетентності вчителя. З'ясовано суть цих понять та проаналізовано визначення цих термінів у різних словниках та трактуваннях педагогів. Визначено суть поняття «професійна компетентність вчителя» і ключове поняття професійної компетентності. Проаналізовано якості особистості і знання, якими повинен володіти вчитель, щоб його можна було назвати професіоналом. Охарактеризовано модель сучасного вчителя.

Ключові слова: конкурентоспроможність, компетентність, професійна компетентність, професійне становлення педагога.

Рассмотрен вопрос о конкурентоспособности, компетентности учителя. Раскрыта сущность этих понятий и проанализировано определение этих терминов в разных словарях и работах известных педагогов. Определен смысл понятия «профессиональная компетентность учителя» и ключевое понятие профессиональной компетентности. Проанализированы качества личности и знания, которыми должен владеть учитель, чтобы его можно было назвать профессионалом. Охарактеризована модель современного педагога.

Ключевые слова: конкурентоспособность, компетентность, профессиональная компетентность, профессиональное становление педагога.

The issue of competitiveness and competence of teachers has been considered. The essence of the concepts has been revealed; definitions of the terms in different dictionaries and works of famous pedagogues have been analyzed. The meaning of «teacher professional competence» and key concept of professional competence have been defined. Personality traits and knowledge that every teacher should possess to be called a professional have been analyzed. The model of a modern educator has been characterized.

Key words: competitiveness, competence, professional competence and teacher professional development.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Інноваційні процеси, що відбуваються в освіті як невід'ємній частині суспільства, вимагають відповідних змін у професійній діяльності вчителя.

Нові вимоги суспільства, пов'язані із самореалізацією особистості, обумовлюють необхідність виявлення теоретико-методичних засад формування вчителя як конкурентоспроможного фахівця, а також створення ефективного діагностичного механізму, який дасть можливість виявити конкретні резерви в його діяльності, перспективи професійного росту, потреби у професійному вдосконаленні [2, с. 7]. Сучасна освіта дедалі більше набуває інноваційного характеру. Тому професіонали в галузі освіти повинні бути здатними до інноваційного типу мислення впродовж усього життя. Таким чином, інноваційна стратегія стає основою реалізації різних форм діяльності у різноманітних навчальних закладах.

Ключовою фігурою у вирішенні пріоритетних завдань освітньої галузі є вчитель. Він стимулює інноваційний розвиток у соціальному житті, культурі; йому належить визначальна роль у творенні духовного та морального потенціалу країни; він готує нову інтелектуальну еліту України тощо. Саме йому належить провідна роль у навчанні і вихованні підростаючого покоління. І від рівня його майстерності, компетентності залежить майбутнє вихованців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам формування і розвитку особистості вчителя, переходу його на більш високий рівень світоглядної позиції присвячені праці І. Беха, В. Браже, С. Вершловського, Р. Ісламшина, В. Кричевського, Б. Ковальчук, І. Комарової, З. Нікітіна та інших. Проблемам творчості в діяльності вчителя присвячені роботи В. Андреева, Т. Дем'янюк, В. Загвязинського, І. Зязюна, В. Кан-Калика, М. Лазарева, М. Нікандрова, М. Посталюка. Проблемам підвищення педагогічної майстерності й аналізу умов саморегуляції діяльності присвячені дослідження І. Зязюна, І. Лікарчук, Д. Вількеєва, Ю. Кулюткіна, Н. Ничкало, В. Руссол, З. Хомич та ін.

Значна увага дослідників приділена проблемам удосконалення педагогічних технологій, що розглядалися в роботах В. Беспалько, Г. Ібрагімова, М. Кларіна, М. Махмутова, Г. Селевка, М. Чошанова та інших. Різні аспекти підвищення професійної компетентності в системі безперервної педагогічної освіти розглянуті в дослідженнях Є. Белозерцева, С. Вершловського, Б. Гершунського, В. Дубініної, Є. Шиянова та інших.

Формування мети статті. Метою статті є аналіз діяльності педагога в умовах сучасної інноваційної освіти, розкриття сутності понять «конкурентоспроможність», «компетентність», «професійна компетентність» вчителя, а також висвітлення їх психологічних аспектів в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вхідження України в Болонський процес диктує необхідність переходу від традиційних репродуктивних освітніх технологій до інтенсивних, інноваційних, що формують особистість учителя креативного типу, спроможного самостійно оволодівати знаннями, вміннями, виявляти творчу діяльність.

Одна з основних тенденцій на сучасному етапі розвитку освітніх систем – диверсифікованість: існування базисного навчального плану, регіональних і

шкільних компонентів цього плану, інтеграція навчальних предметів, цільовий добір змісту навчання відповідно до профілю освіти і навіть конкуренція навчальних закладів. Тому важливим у професійній діяльності вчителя є формування готовності до самозмінювання, без чого неможливе формування такої якості, як конкурентоспроможність. Аналіз освітньої практики показує, що не всі вчителі вміють виявляти готовність до підвищення власного рівня компетентності, відповідальності й працювати над власним самозмінюванням [2, с. 12].

Процеси трансформації у системі вищої освіти України визначають актуальність проблеми формування професіоналізму особистості, майбутнього фахівця. Суттєву роль у цьому процесі відіграє ціннісно-сміслова сфера особистості, пов'язана з усвідомленням студентами свого ціннісного простору, зв'язку навчальної діяльності з метою й завданнями обраної професії. Зокрема, М.Кисіль наголошує, що «суттєву роль у процесі формування професіоналізму відіграє ціннісно-сміслова сфера особистості» [3, с. 49].

Закономірно, що вчитель визначений головною дійовою особою на шляху реалізації стратегічного напрямку розвитку освіти в Україні – зробити її конкурентоспроможною серед інших країн Європи. Вирішення цього завдання обумовлює необхідність підготовки кваліфікованого працівника відповідного рівня й профілю, компетентного, відповідального, що орієнтується в суміжних галузях, здатний до ефективної роботи на рівні світових стандартів, готовий до постійного професійного зростання та професійної мобільності.

Потреба в конкурентоспроможних педагогічних кадрах продиктована насамперед соціально-економічними умовами, що визначаються ринковими відносинами в усіх сферах життя. Адже сьогодні, коли держава знаходиться в умовах переходу до ринкової економіки, попитом на ринку праці користуються спеціалісти, які вміють нестандартно мислити, творчо застосовувати знання у складних виробничих, соціальних ситуаціях [9, с. 101–105].

Перед вищими навчальними закладами України постало завдання перебудови системи педагогічної професійної підготовки таким чином, щоб уже в процесі навчання у студентів формувалися професійно-педагогічні знання, навички й уміння, спрямовані на таку організацію педагогічної взаємодії, яка б відповідала принципам гуманності, демократизації, коли і вчитель, і учні є активними учасниками педагогічного процесу [5, с. 67].

Діяльність учителя як конкурентоспроможного фахівця вимагає нових підходів до формування професійних умінь і навичок, розвитку творчих здібностей, а в цілому – до підвищення рівня професійної компетентності спеціалістів, які здійснюють навчально-виховний процес [2, с. 18].

Поняття «компетентність» означає коло повноважень будь-якої посадової особи чи органу; володіння знаннями, досвідом у певній галузі. У Великому тлумачному словнику української мови «компетентний» трактується так: «1) який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий, який ґрунтується на знанні, кваліфікований; 2) який має

певні повноваження, повноправний, повновладний» [1, с. 445]. Сучасний тлумачний словник української мови пояснює, що *компетентний* має *грунтовні знання* в певній галузі; *тямущий*; *компетенція* – *добра обізнаність* із чимось. Подібним чином тлумачаться ці терміни і в словниках інших мов. На офіційному рівні вважають, що «компетентність – це загальна здатність, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчанню» [4, с. 3].

Можна і далі цитувати словники, але якщо підсумувати подані тлумачення, то будемо мати такі визначення: *компетенція* – *добра обізнаність* із чимось; коло питань, у яких хтось *добре поінформований*, у яких певна особа має *певні знання, досвід*; *сукупність умінь, сукупність знань і умінь, знання* чогось; *компетентність* – *поінформованість, обізнаність, авторитетність; володіння знаннями*, які дозволяють міркувати (судити) про що-небудь; *компетентний* – *досвідчений* у певній галузі, в якомусь питанні; *який має ґрунтовні знання* в певній галузі; *тямущий; знаючий, обізнаний; який має достатні знання* в якій-небудь галузі; *який з чим-небудь добре обізнаний; який ґрунтується на знанні; кваліфікований*.

Як бачимо, навіть у словниках маємо різний підхід до пояснення цього складного поняття: називаються *певні знання, достатні знання, ґрунтовні знання, добра обізнаність*.

Не менше розбіжностей і у визначенні цих термінів, які наводять самі педагоги. Дискусійним є питання використання дослідниками другого значення слова «компетенція» стосовно освіти, яке тлумачиться як коло повноважень якої-небудь організації, установи чи особи; коло питань, у яких певна особа має певні повноваження. Термін «компетенція» був запропонований американським мовознавцем, засновником генеративної граматики Наомом Хомським [8, с. 56]

У праці «Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи», у розділі «Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті» О. Пометун зазначає: «Як про перші результати української дискусії наразі можна говорити про деякі концептуальні положення, які вже можна вважати «загальноприйнятими». Більшість українських педагогів погодилась із трактуванням основних понять цього підходу, визначивши, що під терміном «компетенція» розуміється передусім коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи. У межах своєї компетенції особа може бути компетентною або некомпетентною в певних питаннях, тобто мати/набути компетентність (компетентності) у певній сфері діяльності. Оскільки йдеться про процес навчання і розвитку особистості, що відбувається в системі освіти, то одним із результатів освіти й буде набуття людиною набору *компетентностей*, що є необхідними для діяльності в різних сферах суспільного життя» [7, с. 64]. О. Савченко наголошує, що компетенція – це *не знання, уміння і навички, а інтеграція в досвід, самоосвіта*. У розумінні М. Чошанова *компетентність* – це *поглиблені знання, спроможність адекватно виконувати завдання, готовність до актуального виконання діяльності, ефективність*

дій [7, с. 64]. Академік Л. Мацько взагалі ставить знак рівності між компетенціями і знаннями. Вона закликає «формувати мовні компетенції учнів, *тобто системні знання* про мову як засіб вираження думок і почуттів людини» [6, с. 45].

Під професійною компетентністю педагога ми будемо розуміти особистісні можливості учителя, які дозволяють йому самостійно й ефективно реалізовувати мету педагогічного процесу. Для цього потрібно знати педагогічну теорію, уміти застосовувати її в практичній діяльності. Професійна компетентність визначає фахову підготовку на сучасному етапі.

Ключовим поняттям професійної компетентності особистості є професіоналізм, підходи до якого різняться залежно від змісту праці у різних професіях. Довідкова література трактує термін «професіонал» як людину, яка обрала будь-яку діяльність своєю професією; спеціаліста своєї справи. Таке визначення має суперечливий характер. Кого слід вважати професіоналом: того, хто має диплом певного фаху, або того, хто досяг вершин майстерності з окремого фаху? Тому суттєво важливо, коли акцент робиться на другому значенні: майстра своєї справи. Відповідно, «професіоналізм» визначається як глибинне оволодіння фахом, якісне виконання професійних завдань, висока відповідність фаховим стандартам тощо. Отже, професіоналізм – це характеристика особистості, яка володіє набором здібностей, знань, вмінь, навичок, необхідних для цілеспрямованої, предметної, результативної трудової діяльності.

Висновки результатів дослідження. Отже, під компетенцією ми розуміємо володіння певними ЗУН, які характеризують рівень сформованості однієї з ключових компетенцій, а під компетентністю – володіння всіма видами ключових компетенцій. Таким чином, компетентність виступає особистісною характеристикою людини, що відображає рівень її професіоналізму, а компетенція – сукупністю вимог до особистості з боку навчальної діяльності, обкресленою певною сферою. Компетентність ми розглядаємо як особистісну характеристику людини, яка повноцінно реалізує себе в житті, володіючи відповідними знаннями, вміннями, навичками, досвідом та культурою. У процесі дослідження теоретико-методологічних аспектів проблеми ми переконалися, що для формування вчителя як конкурентоспроможного фахівця сьогодні педагогу необхідні такі якості, які відповідають інтеграційним критеріям: педагогічній майстерності; комунікативному мистецтву; володінню новими педагогічними технологіями; інноваційній педагогічній діяльності тощо.

Учитель сучасного навчального закладу в нових умовах організації педагогічного процесу покликаний експериментувати, тобто здійснювати творчий пошук оригінальних, нестандартних підходів до вирішення різноманітних педагогічних проблем.

Перспективи подальших розвідок. Вважаємо за потрібне здійснювати подальше дослідження оригінальних та нетрадиційних підходів до здійснення вчителем педагогічного процесу задля підвищення його власного професіоналізму та якості освітнього процесу загалом.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Г. Бусел. – К. : ВТФ «Перун», 2004. – 445 с.
2. Завалевський Ю. І. Конкурентоспроможний вчитель: теорія і практика : навч. посібник / Ю. І. Завалевський. – Чернівці : Букрек, 2010. – 216 с.
3. Кісіль М. В. Гуманізація вищої освіти як сучасна тенденція / М. В. Кісіль // Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій : матеріали конференції. – Суми, 2008. – С. 49–50.
4. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної освіти // Директор школи. – 2000. – № 39–40. – С. 3.
5. Матвієнко О. В. Підготовка майбутніх учителів до педагогічної взаємодії : монографія / О. В. Матвієнко. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 384 с.
6. Мацько Л. І., Семенов О. М. Компетентнісні підходи і програмні засади в навчанні української мови у 10–12 класах середньої школи (профіль – українська філологія) / Л. І. Мацько, О. М. Семенов // Українська мова в освітньому просторі : навч. посіб. для студ.-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – С.45–47.
7. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К. : К.І.С., 2004. – 64 с.
8. Хомський М. Язык и мышление / Н. Хомський ; под. ред. В. В. Раскина, предисл. В. А. Звегинцева. – М. : Изд-во Моск. университета, 1972. – 122 с.
9. Юр'єва К. А. Розвиток інноваційних процесів в освіті / К. А. Юр'єва // Директор школи. – 2001. – № 2. – С. 101–105.